

DE LA ARCA LUI NOE – LA ARCA POEZIEI - II (Jurnal de Armenia. 18-28 octombrie 2011)

19 octombrie

În același an 2009, primăvara, pe internet apărușe un clip de cam 15 secunde în care se vedea cum Lenin din mausoleu... se mișcă, își saltă, zăcănit, trupul. Ca și mulți alții, am luat-o și eu de farsă, potrivită în urma unui montaj cinematografic abil. Dar nu! Acum un timp, a apărut dezmințirea unui specialist american: în clip nu e nici urmă-urmuliță de montaj, totul ține de integritatea peliculei și a filmării! Numele mecanicului-expert dintr-o celebră universitate americană e Capri – mi-a fost ușor să-i memorizez numele: e același cu al insulei italiene unde se odihnea și scria Gorki, dar și rudă cu... capra noastră.

Astfel că, zicând de stafia lui Lenin, știu eu ce vorbesc...

Mai țin minte că atunci, pe Piața Roșie sau când deja plecasem de acolo, în minte îmi revenise și un vers al lui Dmitri Prigov, poet din care tradusesem. Suna cam așa: „Brusc poate apărea mormântul lui Lenin”, din care au pornit niște rânduri ale mele despre cum în fața fațadei morocănoase a mausoleului mă gândesc la ce-mi trăsnește prin cap, întâi la săpunul marca „Pilat din Pont” cu care cineva încearcă să se spele de păcate, apoi – de luat a-minte și a-suflet – că a greși e omenește, pentru că până și lui Moise în loc de nimb i s-au pus coarne, „coautori” fiind sfântul Ieronim și genialul păcătos Michelangelo, încheind-o brusc, „abrupt” și, cred eu, nu chiar absurd: *Cu toate astea, Lenin rămâne de neiertat...*

Din „zona noastră”, se pleacă spre India, Israel, Dubai etc., spre țările ex-sovietice din spațiul asiatic – Uzbekistan, Kârgâzstan, Turkmenistan și, iată, spre Armenia. Zborul va dura circa trei ore, plus una ca decalaj de fus orar, astfel că în Erevan vom ajunge pe la ora 8,00.

În aeroportul din capitala Armeniei mă întâmpină o ființă firavă, o studențică, s-ar putea spune, foarte drăgălașă. Stătea cu sigla „Literary Ark” în mână, siglă pe care, de altfel, până la acel moment nu o văzusem și nu aveam cum să o... recunosc. Dar „m-a depistat” domnișoara, a chemat un taxi, am înțeles – în baza unei convenții prealabile. Până în capitală – 15 kilometri. În dreapta – soare orbitor, potopitor, încât nu din prima dată mi s-a arătat ochilor silueta magnifică a Araratului înzăpezit. Dar, când mașina intră într-un spațiu mai umbros, văd Muntele Biblic și, în pofida faptului că jovialul nostru taximetrist o ține într-o glumă – bineînțeles, cu referințe și la Radio Erevan, – în mare parte atenția mi-i orientată spre orientul Ararat, de unde a pornit, bineînțeles, și sugestia cu „Literary Ark 2011. Ten Years After”.

Perindări de imagini arhitecturale, unele – superbe. Hotelul „Ararat”. Camera 101. Și prima dispoziție: dacă doriți, puteți dejuna. Apoi vă vom așteptăm aici, jos, la ora 12,30. La 13,00 e „lansarea la apă” a Arcei literare – inaugurarea manifestărilor.

Iar „lansarea” s-a întâmplat în Sala Frescelor a Galeriei Naționale de Artă. Vorbesc – scurt, e de remarcat! – David Matevosian, cel de la cârma Arcei (s-ar putea spune, adjunctul lui... Noe), apoi d-na Asmik Pogosian, ministrul culturii, după ea – o altă doamnă, Christiane Lange, director al „Literaturwerstatt Berlin”, responsabil(ă) de multe programe și coordonator al proiectelor legate de Festivalul Poeților de la Berlin. Printre altele, ministrul culturii a spus că programul-periplul cu Arca e unul special, excepțional, că el dă startul unui șir de manifestări ce se înscriu în marcarea a 500 de ani a tipării cărții armenice ce se va desfășura, propriu-

zis, începând cu anul 2012, când Erevanul, prin decret UNESCO, va fi declarat „Capitala mondială a cărții”.

Primele cunoștințe, primele poze, prima cupă ciocnită la deschidere și, imaginar, sticla de șampanie izbită de prora Arcei noastre literare. Constat că vom fi participanți din vreo zece țări (și mai bine, poate; unii urmează să sosească deseară, mâine dimineață).

Ni se oferă „echipamentul”: geantă albastră cu siglă adecvată, blocnotes, pix, ecuson, programul – o cărțuțică simpatică, tipărită pe bristol, în care sunt prezentați participanții, câte un telefon celular „Nokia”, cu contul încărcat (o sponsorizare „Orange”, înțeleg), – să putem fi contactați de organizatori, când e nevoie, să putem suna și noi, inclusiv – acasă: în Belgia, Germania, Estonia, Franța, Italia, Olanda, Polonia, Moldova/ România ...

Seara, cu ce continuăm?... Curios, dar vom face un tur al Erevanului. Nocturn. Microbuzul nostru urcă ba pe o culme, ba pe alta, pe care sunt plasate monumentele celebre ale capitalei armenice, cunoscute din fiiece ghid turistic: Patria-Mamă, apoi o columnă foarte frumoasă – inițial, ea fusese înălțată pentru a marca 50 de ani ai... URSS care, se știe, avea să-și dea obștescul sfârșit de obște mincinosă, imperialistă, la 74 de ani ai săi. Ca un om bătrân, îmi vine să spun. Însă analogiile între un stat și un om nu prind aici. Despre omul plecat pe tărâmul umbrelor, precum spuneau anticii, *aut bene aut nihil*, ceea ce nu e cazul și despre un stat ce întemnițase atâtea popoare, în care muriseră etniile întregi, în special în imensa Siberie.

De mai multe ori am fost întrebat – inclusiv de o doamnă de la radio, care mi-a solicitat un interviu în Sala Frescelor – dacă sunt pentru prima oară în Armenia. În realitate – da, prima, însă imaginar am fost de nenumărate ori. Ad hoc, îmi amintesc că, la școala generală din Negurenii mei de baștină, am avut un profesor de matematică Ambarțumian. Plus la cifre, a fost unul din promotorii fotbalului în comuna noastră. Peste ani, l-am întâlnit la Chișinău, preda la școala surdomușilor ce se afla undeva mai jos de clădirea cercului care, pe atunci, nu exista. Nu știu dacă profesorul ce vorbea cursiv românește cunoștea și limba armeană, însă în așezământul de învățământ respectiv domina, bineînțeles, un singur mod de comunicare: cel al gesticii. Iar din amprente armenesti „locale”, îmi amintesc că, la Negureni, strada principală a fost asfaltată de o echipă de armeni. Și aici revine episodul din avion, în zborul Chișinău-Moscova: vecina mea din stânga era o tânără ce părea cam impacientată și care, la un moment dat, mă întreabă cum se procedează în caz de tranzit etc. Unde pleacă? La nord, în Kemerovo. Cu ce ocazie? În ospeție la sora ei, stabilită acolo de peste zece ani. Unde lucrează? Nu lucrează, e casnică, își crește copiii. Soțul o fi, – presupun eu, – tot de pe la noi, din Moldova. Nu, el e armean. Cu ce se ocupă? E șef la construcție. – Astfel, e respectată, parcă, o tradiție. Pe timpul sovieticilor, la noi veneau coreeni să crească ceapă, usturoi, iar armenii construiau, construiau...

Cinăm la cafeneaua *La Bohème*. Da, nume cu rezonanță din celebra melodie a armeanului franțuzit [la cântec, nu însă și în spiritul său cu ecouri din Urartu, Ararat(u)...] – Charles Aznavour. Vă amintiți, bineînțeles: „*La bohème, la bohème, / Ça voulait dire tu es jolie, / La bohème, la bohème, / Et nous avions tous du génie*”.

Ei bine, după primele impresii și toasturi – ritual inaugurat de David Muradian, prozator, președintele Academiei Naționale de Cinema, se pare că marinarii de pe „Arca literară” nu se dau

de genii, arătându-se convivi deschiși, sociabili, prietenoși, plus că unii dintre ei s-au cunoscut și cu alte ocazii internațional-literare. (Într-unul dintre toasturi – a promis două, cel mult trei, dar a depășit ușor cele ce și-a propus, – David spunea că, la Chișinău sau București, el se simte ca la Erevan: oamenii pe care îi întâlnește pe stradă au chipuri asemănătoare cu cele ale conaționalilor săi. Din alte nuanțe – adresare, reacție, privire, cuvânt – se simte că are o simpatie anume pentru români.)

La Bohème se află pe strada pietonală, zisă de Nord, care pare a fi cea mai recentă ispravă a arhitecților armeni. Aici e un complex rezidențial și de afaceri, un Broadway pe „sutura” dintre Europa și Asia. Bănci, magazinele de lux ale renumitelor firme italiene, franceze sau germane. Pe aici, nici o palmă de asfalt – mii de metri pătrați, hectare întregi pavate cu tuf – în specia, gri-negru. Cu astfel de material de construcție, tuful, adus, evident, tocmai din Armenia, fuseseră acoperiți și unii pereți ai casei de creație a Uniunii Scriitorilor din Moldova care, cu mare părere de rău, a fost pur și simplu devastată, ruinată din cauza execrabilei (ne)gospodăririi a fostului președinte al instituției, M.C., a subalternilor și consilierilor săi de speță îndoielnică. În februarie a.c., eram printre cei care au vizitat sinistrele ruine pe locurile unde, doar cu câțiva ani în urmă, se înălța mândra, arătoasă construcție perfect funcțională, dotată cu cele necesare pentru confort și – hai să zicem – creație. Însă totul a fost furat, devastat, plăcile de tuf fiind smulse cu cazmaua, iar cele ce nu se lăsau desprinse de pereți – sfărâmate. Funesta priveliște „o întregesc” și astăzi niște litere și cifre negre-corbești, desenate alandala, undeva la fosta intrare: „De vânzare”, plus numărul de telefon mobil al ex-președintelui USM, pe care, odată, din simplă greșeală, Nicolae Breban îl numise „Domnul Bucium”. Ce sună cu jale, firește. Prin urmare, ca final de guvernare, – ruine de vânzare, acolo, în geana (și... jena) codrilor Orheiului...

Prins și întristat de atare gânduri, coboram în piața centrală, a Republicii, fostă Lenin. (Amicul Ghevorg Ghilanț îmi spusese că s-ar numi Piața Independenței. Tot pe acolo ar fi. Iar inexactitate e din cauza că amicul locuiește la circa 40 de kilometri de Erevan.) În fața Galeriei Naționale de Istorie și Artă, în bătaia fluxurilor de lumină multicoloră își joacă țâșnurile o fântână arteziană. Muzica este implicată și ea, calculat-electronic, în spectacolul ce adună sute de orășeni și oaspeți ai Erevanului. Poze, flănări în regim necondiționat, la întâmplare, mici întâmplări ușor emoționale. Apoi o luăm pe jos spre locul cantonamentului nocturn al arcei noastre, astfel aflând că hotelul „Ararat” nu e prea departe. Hai să zicem, ceva sub un kilometru distanță. Claudio Pozzani (e din Genova) ne atrage atenția că nu trecem doar pe lângă ambasada țării sale, ci aici pare a fi un întreg cartier de orientare italienească.

(După-amiază, grupul nostru a vizitat și Muzeul de Istorie a Armeniei, însă eu „pasez” impresiile pentru pagina unei alte zile, când va fi să revin, de unul singur, pe îndelete, acolo. Să zicem, pe 26 octombrie, când programul ne va lăsa liberi până la ora 19, când ne vom întruni la cultural event. Pentru că despre ceea ce se află în Muzeu, cu relicve ce vin din secole de până la Hristos, din Urartu, ca parte component-incipientă a istoriei Armeniei, nu se poate spune doar fugitiv. Plus ceva oboseală rămasă din lungul zbor care te-a mai și trecut peste două fuse orare. Și încă din considerentul că nu am avut timp să intrăm și în alte săli ce m-ar fi interesat, să zicem cea a culturii și artelor orientale – China, Iran...)

De mai multe ori am fost întrebat – inclusiv de o doamnă de la radio, care mi-a solicitat un interviu în Sala Frescelor – dacă sunt pentru prima oară în Armenia. În realitate – da, prima, însă imaginar am fost de nenumărate ori. Ad hoc, îmi amintesc că, la școala generală din Negurenii mei de baștină, am avut un profesor de matematică Ambarțumian. Plus la cifre, a fost unul din promotorii fotbalului în comuna noastră.

Radu Aldulescu

Nu există un public cititor în baza căruia scriitorul român să poată subzista. Peste nouăzeci la sută din scriitori își scot cărțile pe banii proprii, iar restul se adaptează în fel și chip ideii împământenite că nu se poate trăi din scris, care sugerează extrem de explicit că scrisul literaturii e o distracție pentru timp liber.

O țară tristă... (1)

Cu foarte mici și rare excepții, scriitorului român din postcomunism i s-a tăiat accesul la ceea ce, cu o vorbă comună, am putea numi succes de public. Personal, am certitudinea că așa s-a dorit-plănit-înfăptuit de capetele din fruntea sistemului politico-cultural. Ne facem de lucru ca scriitori în plină conjurație a imbecililor având drept scop distrugerea, anularea spirituală a unui popor, printre altele și prin anularea culturii lui scrise. Cenzura ideologică din comunism a fost înlocuită ca de la sine, premeditat în fapt, de ceva mai subtil și mai atroce: cenzura economică, care a făcut praf și pulbere imaginea, statutul social și material al scriitorului, în special al autorului de literatură propriu-zisă – folosesc acest termen deoarece locul scriitorului a fost în bună măsură uzurpat de așa zise elite intelectuale aservite ideologic și politic sistemului, lipsite de pricepere și dragoste pentru literatură. Nu întâmplător majoritatea acestor elite, din generații mai vechi, același lucru au făcut și-n comunism, făcând la o adică pe scriitorii, dar nu cu atâta aplomb ca acum. Comunismul a fost un rău care a ținut în loc un rău mai mare, dacă ne gândim că pe atunci au existat un Marin Preda, un Eugen Barbu, un Nichita Stănescu și alți zeci de scriitori de calibre apropiate. În pofida păcatelor și compromisiurilor, aceștia aveau o calitate de necontestat, pe care elitele care le-au uzurpat locul au demonetizat-o și au compromis-o: calitatea de scriitor, având meritul de a fi ținut aproape de canonul valoric al marii literaturi. Perversitatea aceluia canon valoric și a conceptului de scriitor, repet, făcută în mod deliberat în ce mă privește, a dus la instalarea unui haos valoric dirijat, a cărui primă consecință a fost dispariția treptată a cititorului de literatură în general și a cititorului de literatură română contemporană în special. În ecuația acestui genocid (nu-l pot numi altfel) acțiunea instituțiilor culturale a mers mână-n mână cu mass-media și învățământul care a livrat în ultimii 15-20 de ani generații lipsite de orice fel de apetență și interes pentru literatură.

TVR Cultural era unică printre televiziunile din România prin faptul că acolo se întâmpla să apară scriitori vorbind despre cărțile lor și ale colegilor de breaslă, timp de o oră săptămânal. De curând TVR Cultural a fost desființat dimpreună cu șansa scriitorului român de a se insinua în conștiința publică prin televiziune. ICR-ul a fost singura instituție culturală care, într-un târziu, în ultimii cinci-șase ani, obținând fonduri, a găsit

soluții pentru promovarea literaturii române în străinătate. De curând ICR-ului i s-au tăiat substanțial din aceste fonduri, iar conducerea lui a demisionat. Dacă pentru fosta conducere a ICR aveam unele rețineri, de la actuala, cu bugetul restricționat, nu mai aștept absolut nimic... Aceste fapte politico-culturale alături de multe altele de același fel sunt o dovadă că războiul împotriva literaturii din România e în toi.

Nu există un public cititor în baza căruia scriitorul român să poată subzista. Peste nouăzeci la sută din scriitori își scot cărțile pe banii proprii, iar restul se adaptează în fel și chip ideii împământenite că nu se poate trăi din scris, care sugerează extrem de explicit că scrisul literaturii e o distracție pentru timp liber. Așa se face că scriitorul român își focalizează iluziile asupra felului cum îl receptează critica. Spun iluzii deoarece (.) certificarea valorii unui autor și a unor cărți prin evaluarea critică ar trebui să atragă după sine promovarea și vânzarea respectivelor cărți și autori, ceea ce se întâmplă în alte părți. Nu și la noi. Nici criticii n-au impact asupra publicului cititor și cel mai adesea nici asupra instituțiilor culturale care dețin pârghiile și banii necesari pentru promovarea literaturii. Literatura e un domeniu de nișă, al cărui interes maxim s-ar putea dezvolta în jurul relației dintre scriitori și critică. Voi puncta niște generalități asupra subiectului, încercând eventual să atenuez tonul sumbru, care la o adică tinde să se impună de la sine, situația fiind departe de a fi roz. Deci:

Creativitatea (talentul literar) și spiritul critic se potențează reciproc, chiar și atunci când par să se anuleze reciproc, pentru ca prin specializarea strictă să garanteze-înlesnească performarea într-un domeniu anume. E ideal ca poetul sau prozatorul să se dedice exclusiv domeniului său, iar criticul așijderea. Și totuși, prozatorul și poetul nu pot performa fără spirit critic, oricâtă creativitate ar avea, și tot așa și criticul, care n-ar exista fără un quantum de creativitate. Critici și scriitori așadar, fierb cu toții în aceeași oală, făcând la o adică dovada celor două calități-înzestrări-daruri de la Dumnezeu prin lucrul mâinilor lor. Aceste calități-daruri pot fi utilizate atâta vreme cât respectivii sunt vrednici de ele. În ce ar consta vrednicia asta, e greu de spus. Eu unul însă, cred în spusa care afirmă că talentul e o chestiune de caracter, iar spiritul critic cu atât mai mult. Afli adevărul și ți-l apropii gândindu-l și spunându-l cât de des și răspicat, așa încât cele două calități sunt diferite, opuse chiar abilităților

sociale, de relaționare sau manageriale, de care scriitorul oricum se separă în timpul lucrului său, pentru a trăi într-o lume sau o realitate paralele, unde se întâmplă să zăbovească și când își ia pauză de la scris. La fel și criticul, care trebuie să se deprindă să-și apropie și să trăiască în lumea scriitorului aproape tot atât cât acesta. E o chestiune de caracter, deci, să crezi lumi viabile artistice și totodată să le evaluezi și valorizezi prin comentariu critic, dar n-ar trebui să uităm locul unde vrea să se întâmple toată povestea asta, descris cu exactitate genială printr-un vers genial, al unui geniu poetic al locului: „O țară tristă, plină de humor...” Apelez des altminteri la acest vers, ca să-mi amintesc ce înseamnă caracterul la noi – o chestiune de simț al umorului. Fără nici o intenție de a generaliza, caracterul potențat de simțul umorului îl văd ca pe o trăsătură definitorie și pentru tagma scriitoricească. Îi las deoparte pe prozatori, poeți, dramaturgi a căror creativitate relaționează cu caracterul după legi mai complicate. Pot spune în schimb că am văzut destui critici care, mai devreme sau mai târziu, sau din capul locului, și-au dovedit neubiirea pentru literatură, dovedind în schimb un simț al umorului ieșit din comun. Păi, sinistra figură a criticului-politruc Crohmălniceanu! După ce a pus umărul la edificarea realismului socialist, în fapt la asasinarea literaturii române, s-a priceput să-și facă de lucru în continuare în sistemul politico-cultural și printre scriitori, făcându-se iubit și de tinerii optzeciști care i-au confecționat o posteritate mai mult decât onorabilă, resuscitându-i spiritul malefic. Cărțulia sa de curând reeditată la Humanitas, lansată-girată de doi dintre discipolii săi, Ioana Pîrvulescu și Mircea Cărtărescu, ajunși la deplina maturitate creatoare (ajunși bine, mănâncă o pâine bună în sistem, dacă au avut ce și de la cine să învețe), cărțulia sa de amintiri deghizate, așadar, transmite peste timp abilitatea avocățească a criticii de școală veche și nouă de a face din alb negru și invers. Inventarea adică a unui canon valoric pe dos, convenabil celor aflați în capul trebi (scriitori fruntași precum Ioana Pîrvulescu și Mircea Cărtărescu), cu valabilitate strictă în mediul literar autohton și care-și pierde valabilitatea în afara granițelor, nefiind racordat la marea literatură universală contemporană. O dovadă elocventă a existenței acestui fals canon valoric este locul codaș pe care România îl ocupă printre celelalte literaturi din Europa.

Carte nouă

Constantin Cubleșan – Nuvelistul

Rebreanu (Editura Academiei Române, București, 2012). Cartea scriitorului, criticului, istoricului literar și cercetătorului de la Cluj încearcă să răspundă la controversata problemă a prozei scurte a lui Liviu Rebreanu: a fost aceasta de valoarea prozei sale de mari întinderi sau doar exerciții pentru marile sale romane? Urmărind pe un fir cronologic nuvelistica lui Rebreanu, Constantin Cubleșan ajunge la următoarea concluzie: „Făcând abstracție (...) de povara uriașă a romanelor, nuvelistica lui Rebreanu nu este cu nimic mai prejos – ba, în anumite

privințe, este chiar superioară – celei a confracților săi din epocă și în contextul evoluției speciei la noi ea marchează chiar priorități. Tocmai de aceea e necesară o evaluare *in integrum* a creației de mici dimensiuni a lui Liviu Rebreanu. Evoluția sa ca scriitor o impune prin totul! Cartea e publicată după toate normele editoriale, cu redactor de carte un critic (Aureliu Goci) și cu referate științifice de la Mircea Braga și Nicolae Gheran, acesta din urmă fiind editorul de o viață al lui Rebreanu. E de citat prezentarea de pe coperta a IV-a făcută de Gheran: „Nuvelistul Rebreanu este o întreprindere singulară în domeniu, Constantin Cubleșan realizând o riguroasă prezentare analitică a întregii nuvelistici, ca parte integrantă, majoră, a producției rebreniene, fiecare text beneficiind de o minuțioasă fișă analitică. Scrierile sunt comentate în contextul general al literaturii române, cu plusurile și scăderile tabloului comparativ de rigoare. Cercetare științifică de anvergură, cartea lui Constantin Cubleșan se dovedește a fi un studiu de referință, întru totul lăudabil”.

George Vulturescu – Cronicar pe

„Frontiera Poesis” (II) (Editura Caiete Silvane, Zalău, 2012). Poetul George Vulturescu de la Satu Mare este și un veritabil cronicar literar. O parte din cronicile din revista *Poesis* au fost adunate într-un volum anterior cu același titlu, volum pe care l-am comentat la momentul acela. Acest al doilea volum cuprinde alte texte critice despre poeți importanți de astăzi: Marta Petreu, Traian T. Coșovei, Viorel Mureșan, George Achim, Iolanda Malamen, Vasile Gogea, Ion Mircea, Ion Zubașcu, Dorin Tudoran, Ion Chichere, Dumitru Păcuraru, Ruxandra Cesereanu, Andrei Codrescu, Matei Călinescu, Dinu Flămând, Petre Stoica, Adam Puslojic. Acestea alcătuiesc prima parte a cărții: *Patima cărților noi*. Dar în partea a doua, *Patima cărților vechi*, George Vulturescu publică trei eseuri: *Două motive: „cărțile vechi” la Eminescu și „biblioteca” lui Borges; Proza lui A. E. Baconsky; Proza lui Șt. Aug. Doinaș*. Despre modul de citit, de scris despre ce a citit, George Vulturescu ne dezvăluie pe ultima copertă: „La marginea „sistemului cultural”, aici în Nordul sătmărean, unde nu ai nevoie de „capital de imagine”, rămân doar cărțile. Pe unele le citești, pe altele le mai amâni (Cele mai dragi cărți, despre care voi scrie mâine, nu-i așa, sunt ale bunilor prieteni...). Nici „exhaustivitatea”, nici „selecția” nu îți intră în proiect. De fapt, nu ai niciun proiect decât acesta: să te bucuri de cartea *celuilalt*...” Știind noi bine cum se citește scriitorii români între ei, această ultimă frază reprezintă o profesiune de credință de o rarismă generozitate.

eseu

Iuvenalie Ionașcu

Muzica și genetica

“Ființele umane sunt programate din punct de vedere auditiv, neurologic, până chiar și emotiv, către muzică”. O astfel de afirmație nu ne surprinde. Atâta doar că ar trebui s-o nuanțăm, pentru a nu cădea într-un discutabil determinism genetic, știind că rolul ambientului și al altor factori nu-i de neglijat. În alte cuvinte, că profilul nostru, inclusiv în ce privește dotările muzicale, este “multifactorial”.

Pare că muzica are un rol extrem de important în viața noastră, comparabil cu cel al limbajului. Doar omul, și nicio altă ființă din lumea animală, reacționează în acest fel la notele muzicale, iar acest aspect rămâne încă un mare mister. Pitagora vedea cosmosul ca o armonie muzicală. Pentru Biblie, îngerii înșiși cântă, înainte de cearea lumii văzute.

Că misterul rămâne, pentru mulți biologi, e neîndoielnic. O mărturisesc biologi de mare prestigiu, precum Oliver Wolf Sacks (cunoscut de mulți ca autor al romanului “Deșteptarea”, după care s-a turnat, în 1990, o faimoasă peliculă cu Robin Williams și Robert de Niro). Însăși prestigioasa revistă de neurologie de la Oxford, “Brain”, e de aceeași părere.

Neuroștiințele ne vor ajuta să înțelegem rațiunile fizice și biologice care stau la baza puterii muzicii de a “atinge”, de a calma sau excita creierul uman; înțelegerea acestui tip de relație va ajuta la găsirea instrumentelor necesare unui tratament eficient pentru multe boli neuro-psihiatrice, de altfel preconizat de antici.

În ultimii ani, biologia moleculară pare să fi găsit un insuspectabil raport între ADN-ul nostru și muzică. Structura elementară a organismului nostru e constituită din minunate figuri, cristale elegante, spirale perfecte, geometrii excelente. Materialul genetic, ADN-ul, e ca o bandă în dublu filament perfect organizat și extrem de lung, în care nucleotidele urmează o cadență deosebit de armonică. De aici începe armonia perfectă a naturii. Inspirându-se din această cadență, un cercetător japonez, Susumu Ohno, de la Beckman Research Institute of the City of Hope, Duarte, California, a reușit să producă melodii după structura ADN-ului. Principiul de bază, de la care a pornit, e constatarea că viața e caracterizată de o multitudine de repetiții de moduli. Mesajul genetic produce lanțuri de aminoacizi, uzând de un cod. Urmând secvențele acestui cod, s-a obținut un lanț de note, organizate în pentagramă, pentru a produce sunete (muzică).

Ce fel de muzică? O muzică tonală, simplă, caracterizată de recurența unei teme muzicale dominante și de variațiunile sale. Pare să se întrevadă intuițiile muzicale ale lui Bach și Chopin. Revenirea, ca un refren, a motivului principal exprimă repetiția identificată în mesajul genelor. Careva a crezut chiar că o secvență genică ar corespunde versiunii “chimice” a “Nocturnei” op. 55, nr. 1 din Chopin: cheia muzicală permite repetiția unui model chimic într-un motiv muzical repetat (refren).

Să fie vorba, oare, de exteriorizarea, în cheie chopiniană, a unei melodii a vieții, pe care natura o păstra în sânul său de milenii? Suntem convinși tot mai mult că muzica transcende dimensiunea noastră “cotidiană” de a ne raporta la armoniile lumii în care trăim și că reflecția asupra unei lumi arhetipale ne va ajuta să înțelegem rolul elementelor originare ale vieții, ca și mintea, care, imaginând lumea noastră, a “cântat” viața în marele imn al creației.

Fidelitatea clasicismului

Dubito, ergo ce?

În limba latină îndoiala se împlinea într-o familie bogată de termeni: *dubito*, -are, v. – „a se îndoii”, *dubitatio*, -nis, s. „îndoială” (acțiunea de a te îndoii), *dubie* și *dubitanter*, adv. – „cu îndoială”, *dubium*, -ii, s. – „îndoiala” propriu-zisă, *dubius*, -a, -um și *dubitabilis*, -e, adj. – „îndoielnic”. Etimonul, pe teren latinesc, este, în mod cert, numeralul *duo*, așa cum a te îndoii, în limba română, prezintă același numeral, prefixat. Sensul ar fi, pe filieră etimologică, a face doi din unul singur. Dar nu despre o înmulțire este vorba, pentru că *unul* acela rămâne identic, în unica-i determinare numerică; el se scindează însă, se rupe în două, pe propria-i suprafață de gândire stând acum, față în față, în adversitate declarată, două entități diferite. Niciun motiv de fericire, pentru că fericirea unește și împlinește, nu dezbină, nu scindează. Deviza fericirii e alăturarea, îmbrățișarea, amplexitudinea (*amplexus*, -us, în limba latină); îndoiala face o breșă într-un organism cu funcție unică. Adversitatea se vede și mai bine în termenul grecesc *dicho* – *stasia*, care notează pe primul palier al semnificării „disensiune, conflict” și mai apoi „îndoială, incertitudine”. De-ar fi un „divan” între înțelept și lume s-ar găsi o soluție, chiar de-ar veni ea *ex machina*, din malaxorul timpului. Dar nu este așa, căci pe același cap se luptă doi frați, unul vrea să-l piardă, altul să-l salveze; dar care este Cain și care Abel nu se știe. Și nici nu și-au ales rivalii drept câmp de bătaie un spațiu periferic, vârful degetului de la mâna stângă, spre exemplu, că-l amputai: duceți-vă dracului, le-ai fi zis, că pot să trăiesc și fără voi, și-mi mai rămân încă nouă degete, de ajuns să-mi aranjez copiii la casa lor și să mă înconjur de nepoți. Nu, nu. Ei și-au ales sufletul: *Nec sum animi dubius*, „Nu mă îndoiesc în sufletul meu”, zice Vergiliu. Romanii au înțeles sensul nefericit al vocabulei și, atunci când ajungeau la vreme de cumpănă, ziceau *dubia tempora*, „timpuri rele, vremuri nenorocite”. Numai poetul, în cutezanța lui, răstoarnă rânduiala și numește o „cină bogată, felurită” – *dubia cena*, îndoielnică cină, într-adevăr, dar în sensul de atât de bogată, încât nu știi din ce să te înfrunți mai întâi. Să-l iertăm însă, că e Horațiu, purcelușul – după propria-i mărturisire – din turma lui Epicur.

Pentru îndoială nu există repere bine definite, nu putem spune cu certitudine de unde și până unde ține, cu cine și cu ce începe ori se sfârșește. Ceea ce putem afirma însă este faptul că o regăsim în spațiul retoricii interrogative, balansând între ruptura existențială de proporții: *a fi ori a nu fi?*, și tulburarea bahică: *eu cu cine votez?*, între abisul conștiinței și deruta de circumstanță. Trebuie să recunoaștem că pe cea de a doua o găsim mai umană, mai de-a noastră, culeasă din realitate, din amestecul indigen al răsului cu plânsul. Un – să zicem așa – *dubium valachicum*.

Când îndoiala (*dubium*) ajunge însă pe mâna grecilor, atunci ea se numește *scepticism*. Interogând etimonul, *skeptomai* – „a examina, a lua în considerare”, observăm cum accentul cade pe ceea ce precede îndoiala, pe refuzul preluării „nerumegate” a datului informativ. Traseul informației ar fi: *transmitere* – *ruminație* – (*ne*)*acceptare*. Ce se întâmplă aici, în veriga de mijloc, devine argument de deliberare; aici, la încheietura dintre cele două verigi cu

destinație peratologică, început-sfârșit, se încheagă un act *sapiential*, de reflecție filosofică.

Scepticismul grec nu revendică o școală determinată – uneori – strict spațial, precum Academia, Liceul ori Porticul, ci un curent care coagulează în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Hr., întemeietor fiind considerat Pyrrhon din Elis, (~365-275) și ai cărui reprezentanți sunt de orientări diferite (v. Ion Banu, *Filosofia elenismului ca etică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980). Incitator însă se dovedise a fi adagiul socratic „știu că nu știu nimic”. Socrate discreditat astfel nu cunoașterea, ci iluzia cunoașterii, vinovăția constând nu în a nu ști, ci în pretenția de a ști ceea ce, de fapt, nu știi. Cu scepticismul, gândirea speculativă capătă o coloratură etică pregnantă: pe lângă vinovăția de a nu ști se adaugă, gravă și batjocoritoare, găunoasă, pretenția trufașă a cunoașterii. Îndoiala, că este dubiu academic ori scepticism pyrrhonean, corectează, prin slăbire, potențialul opresiv al certitudinii. Îndoiala taxează, fără vanitate proprie, pretenția cunoașterii. În același timp, ea slăbește centura constrângătoare a libertății: „Ce cauți pe aici, unde suntem numai oameni liberi?”, îl apostrofează Timon, adeptul scepticismului înțeles ca detașare de orice demers teoretic, de orice judecată, pretendentul libertății exclusiviste, pe Arcesilaos, sceptic de asemenea, dar care, în manieră platoniciană, încearcă o

Pentru îndoială nu există repere bine definite, nu putem spune cu certitudine de unde și până unde ține, cu cine și cu ce începe ori se sfârșește.

fundamentare teoretică a scepticismului său, echivalentă – în ochii lui Timon – compromiterii libertății individuale (v. Ion Banu, *op. cit.*, cap. „Scepticismul”).

Reducând cugetarea la o afacere de piață, punând-o deci pe tarabă, una peste alta, cu aceeași libertate de spirit filosofia afirmă/neagă și se îndoiește. Și nu numai aceea sceptică, ci filosofia în general. Se pare că anotimpul filosofării este toamna, anotimpul fructului/gândului copt. Vom zice: se fac toate semnele de toamnă lungă (sau vară indiană – *indian summer*); dar dacă...?

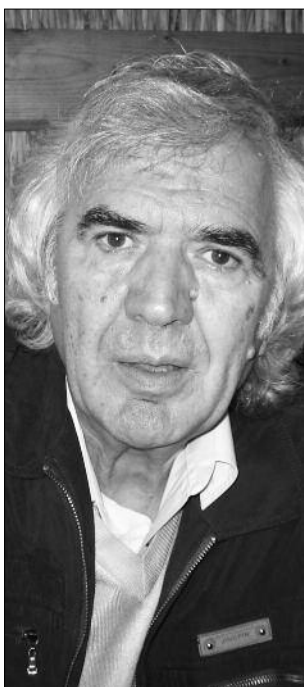
Fiind vorba însă de veritabila îndoială a gândirii elene, *dubium helenicum*, îl ascultăm pe cel îndreptățit să vorbească: „Filosofia nu se acomodează nici lui «da», nici lui «nu»; lumea ei e lumea lui «da, dar», sau «nu, dar»” (Ion Banu, p.153).

CAU

litere

Radu Cange

A doua zi, mă trezesc asemenea unui militar de carieră. N-aveam ceas deșteptător și nici nu-mi trebuia. Ce să fac cu el? Manda se scoală la șase fix și la șapte bocănește bine cu ciocanul.

proza

Trecuse un timp de când cu întâmplarea cu actrița - așa îi spuneam celei din cauza căreia ajunsese la doctorul Beuc -, pe care nici azi nu știu cum o cheamă, și cred că sunt aproape refăcut. Am adunat niște bănuți și mă simt hotărât, pe viață și pe moarte, să-mi trântesc un costum. Am văzut eu o stofă japoneză care te face prinț și am de gând, într-un timp foarte scurt, să fiu și eu.

O întind la lucru și încep să pisez orașul. Alerg lunatic și nu bag de seamă oițele Domnului, ca și cum aș fi în stare de levitație. Petrache Lupu era un biet copil pe lângă mine. Și nimic nu ating și nimic nu mă atinge. Sunt dat naibii, ce mai! Găsesc un magazin pe bulevardul ăla cocoșat, de și se face milă de el, de bulevard. Mă întâmpină un domn amabil și asta mă bucură. Eu, domnule, nu mă îmbrac decât de la vitrină. Am văzut-o, mi-a plăcut, o și iau; stofa, bre. O cam ochisem și n-am mai stat la îndoială. De mult, îi făceam ochi dulci. Vânzătorul îmi măsoară trei metri, că sunt cam lunguț, și mă duc să plătesc. Îmi mai prezentase el niște stoffe, dar eu sunt hotărât, refuz cu eleganță. Am această dambă, să fac impresie și reușesc și de această dată. Mă costă o mică avere, dar nu regret. O să fiu mai mișto ca un activist cultural. Mai la deal, îmi comand și o pereche de pantofi, cu bot lung și toc italian. O să tremure mahalaua de invidie când va auzi cum bocănesc eu din tocuri cu blacheuri îngropate. Costumul mi-l face nea Jenică, în cartier. N-are rost să-l las pe aici, la oameni pe care nu-i cunosc. Am început și eu să mă mai descurc.

Dau nas în nas cu Adriana, aspiranta la filologie, și citesc cu oarecare mulțumire bucuria de a mă vedea chiar pe obrăjorii ei proaspeți. Îmi spune că vine de la meditatorul de engleză. Îi dau grijă. Ți-a cam bagă mâna pe sub fustele aspirantelor. Roșește. Ete-te, nenicule, e pudică și mai vâd că nu-i prea place. O dreg și, după vreo câțiva pași, dau să plec. Nu mă lasă, vrea să pierdem câteva minute în plus. Puicuța nu s-a supărat prea tare, gândesc eu. Până la urmă, îmi ciripește că a aranjat un ceai pentru săptămâna viitoare. Cad puțin pe gânduri. Îmi spune că,

dacă am treabă, nu se supără. Nu, nu, nu asta-i problema, îi răspund. Uite, mai bine îți dau un telefon cu câteva zile înainte. Este de acord. Îmi întinde mânuța și ne despărțim ca doi frați. Îți arăt eu, mi-am zis în gând.

La nea Jenică, am cam întârziat. Avea chef de taclale și nu puteam s-o întorc. Mai trecea puțin și-mi povestea și viețile fraților și surorilor care

Răzbunarea

plecaseră întru Domnul, plus împrejurările în care buricul îi fusese tăiat. Ca robul în lanțuri am răbdat pisica cu nouă cozi pe spatele meu în arșița soarelui. Sunt și situații când, orice ai face, nu poți să te fofilezi. Scap într-un târziu ca de la o ședință de sindicat unde fiecare tont are impresia că va rezolva una dintre ecuațiile lui Einstein. Ajuns acasă, dorm buștean, nu înainte de a observa că târfa săcâitoare, care locuia la parter, era în chef mare. Râdea ca o stricată - de parcă mai era nevoie să o spun - și erau la gura ei șaptesprezece latrine pline ochi. Nu m-am împăcat nici acum cu povestea pe care mi-o spusese încă de pe vremea când aveam caș la gură. Cică, bătrânul ei fusese împușcat de rusnaci pentru un nenorocit de ceas. Și trupul nu a fost ridicat de acolo decât atunci când începuse să pută. Mișto poveste, dar cine o crede?! E-adevărat, mai auzisem câte ceva, dar în vremurile astea mi-era frică să cred. Ea ce mă-sa căuta la cadre, mă tot întrebam. Mai târziu am aflat că era doar o nenorocită de furieră. Ete-te, ducă-se pe pustii. Era o mincinoasă, de parcă celebrul baron ucenicise la ea.

A doua zi, mă trezesc asemenea unui militar de carieră. N-aveam ceas deșteptător și nici nu-mi trebuia. Ce să fac cu el? Manda se scoală la șase fix și la șapte bocănește bine cu ciocanul. Să nu vă gândiți la prostii. Patronul se șucărește foc dacă întârzi. Nici mie nu-mi place. Mă plătește, îi sunt dator să lucrez. Nu-mi place, îmi iau catrafusele, că mie nu mi-a fost frică de muncă și găsesc alt patron. Am pornit pe-al șaptelea an de meserie și cred că-s destul de dibaci. De-aia am și cărăbănit-o de la cooperativă. Să lucreze mă-sa pe banii ăia! Câte șuturi am luat eu în dinapoie până să învăț meserie n-am să uit niciodată. Și ăia să-și bată joc? Nu ține. Poate aș mai fi stat, da' când venea chestia cu titlul ziarului Scânteia, dimineața, pe nepipi, preferam să-mi bag așchii sub unghii. Știți ce mișto e!...

Trec mai multe zile și îmi aduc aminte că mâine e ceaiul cu pricina. Adriana... zău că-mi place cum sună. Îi dau telefon și-i spun că nu pot să mă duc. Am făcut o bronșită - zexe! - și tușesc 25 din 25. Da' nu se prea aude, zice ea. Îi răspund că am bătut 13 kile de sirocol cu efedrină și m-a mai lăsat. Credeți că nu m-aș fi dus? Ba da! Dar una că voi am s-o mai fierb puțin și alta că nu era gata costumul; pantofii la fel. Îmi pregăteam o apariție de lord. Sunt ambițios, nenicule! Dacă nu-s fercheș la o sindrofie, n-are niciun chichirez. Nu-mi place să mă simt nici ca un servitor și nici a cincea roată la căruță. Cămășile de poplin pe care le am nu le îmbrac decât atunci când cred eu de cuviință; și sunt doar albe și bleu. M-a învățat pe mine un moș că dacă nu te respeți pe tine nu respecti nici pe altul, deși chestia asta nu are vreo legătură cu cele ce... La urma-urmei, fac ceva pe învățăturile moșului.

Nu știu dacă sunt în criză de femele sau n-am chef. Cert este că am căzut într-o stare de prostrație inexplicabilă. Poate și pentru faptul că borfița asta de furieră îmi face o curte numai din trandafiri și busuioc. Cam bănuiesc eu de ce. Mai săptămânile trecute, am scăpat-o de un futac. Probabil că ea îi dăduse papucii, dar individul era întârziat ca un taur și nu dorea să plece de la ușa ei. Bătea de mai-mai să intre prin ușă. Era un marinăr arțăgos, pătrat și îndesat ca un sac de cartofi. Nu știu ce curaj am avut. Luasem un retevei și urlasem la el - la marinăr, bineînțeles - ca un disperat. A vrut el s-o întoarcă, dar nu i-a ținut. Și-a luat, până la urmă, picioarele la spinare. Și de-asta cred eu că pațachina asta m-ar trânti. Vrea să-și arate recunoștința. Aghiuță îmi cam dă ghes, dar gândindu-mă și la faptul că un prieten al meu a trântit-o, spunându-mi că individa avea o mașinărie cum la puține a mai întâlnit. Mă duc, mă duc, îmi făceam eu socoteala, da' cum mai urc alte pipițe, după aia?... Doamne, și-mi era un dor de... Rezist ca un cleptoman la vederea unui ceas Doxa într-o vitrină luminată, deși nu prea pot să uit ușor.

Sunt deștept și-mi aduc aminte că-i cam slinoasă. Pe dată, îmi trece și dorul... Dacă nu poți să-ți înfrânezi poftele, dai de belea. Aveam s-o pășesc, dar nu de la ea, ci de la femeia măritată.

Da, da, se întâmplase cu ceva timp în urmă. Willi găjbise o farfuză împodobită la fix. Era o iapă pe cinste, posesoare a unor copane ce nu se mai terminau. Îl pune dracu' pe Willi și mă sună într-o seară. Avea să-mi spună ceva cu totul aparte, de mi-am zis că asta e în anul morții și vine de la spovedanie. N-a trecut o oră și l-am și auzit bocănind pe scări. Nu era singur ori se afla sub efectul cunoștinței noastre comune, unchiul Bachus. Eram în neglijă, cum se spune. Intră, și după el putoarea. Cât eram de lung, m-am încovrigat în unicul fotoliu moștenit de la străbunic, asemenea unui motan care dorește să-și țină de cald. Când am văzut bucățița, m-am mirat în sinea mea de parcă aș fi văzut piramida lui Keops. Ce dracu' să fi văzut asta la Willi, nu puteam să știu. Da, dar Willișor avea un papagal de credeai că-și dăduse doctoratul la domnul profesor Cicero. Ți-a, Willi, lua femeia de la brațul bărbatului chiar în plină stradă. Era mult mai dibaci ca mine. Avea meritul ăsta și trebuia să i-l recunosc, deși, dacă stăteam bine să mă gândesc, cocoșatul de la Notre Dame era un Adonis pe lângă prietenul meu. Da' ce mai contează! Îi rog să se ducă în bucătărie, până mă schimb. Willi îmi face un semn discret și mă prind la figură. Mă îmbrac de parcă ar fi sunat alarma. Îi chem în cămăruță. Intră, da' nu prea avem loc. Tipesa intenționează să-mi ia locul cald și se apropie foarte tare de mine cu partea dorsală. E tare ca piatra. Mai-mai să mă trântescă în pat. Izbutesc cu greu să-mi țin echilibrul și mă strecor până aproape de ușă. Gata să-mi dau duhu', din cauza distanței. Chichineața mea avea și ea avantajul ei. O car fără prea multă grabă. Willi se strecoară după mine și-mi găvărește cum că mă pot întoarce peste o oră și ceva. O iau cătinel pe scări și ajung bine jos, că și aud unele zgomote ciudate. Eram aproape obișnuit, nu-mi fac probleme și-mi continui drumul. Zâmbesc ca prostul, dacă nu aproape râd. Unde naiba să mă duc? În cartieru' ăsta căcăcios nu prea ai de ales. Ori intri în cărciumă, ori te îndrepti spre tramvai ca să ajungi în oraș pentru a-ți mai putea clăti ochii pe cele roaibe.

Nu dau bine colțul și mă întâlnesc cu un vechi amor - da' nu chiar vechi-vechi - și-mi povestește că s-a măritat, că o duce bine, că... fâsss! Fugi, bre, de-asta-mi arde mie, îmi șoptesc în gând. Era cam scândurică pe vremea noastră... Acum se împlinise binișor și promitea multe din buclile școlite. Am s-o am în vedere pe madamă. Tot n-o pocnisem, așa că mai era de lucru în cartier.

Mă uit la tinicheaua de la mână și constat că trecuseră mai bine de patruzeci de minute. Ce s-o mai car în oraș, mi-am zis. Mai bine trag o secărică în spelunca noastră și mai stau la vreo bârfiță cu ciracii. Nu cred eu că s-au culcat chiar toți. Îmi târasc picioarele de parcă m-ar aștepta eșafodul. N-am nicio grabă. Deschid ușa și simt că intru într-o locomotivă. Vălătuți de fum, lume puțină. Mă fac că nu cunosc pe nimeni și mă îndrept către bar. Mă răzgândesc și cer o vodcă cu sirop, mai bună. O iau și mă așez singuratic la o masă, într-un colț, la fereală. Beau încet, ca și cum în pahar aș avea ulei de richin și nu vodcuță. Prin burtică îmi umblă un șoarece nebun și mă gândesc că n-ar strica ceva de papa. Comand chestia asta și mai trag o țigară. Am un țigaret de moare lumea, cu filtru, nenicuțule. Ca să nu mai behăi dimineața. Vine și friptura și cer și o jumătate de vin roșu. E cam dur, dar merge. Îți face capul doagă, că altfel aș fi luat un kil. Ca și cum m-aș trage dintr-o viță boierească - ceva legături am eu -, mănânc tacticos, că melcul chiar ar fi invidios pe mine. Într-un târziu, mântui haleala și, odată cu ea, vinul. În timp ce mănânc, beau, ca să nu mă înec. Să mor! Aiurea!

O car pe blat, pentru a nu mă înnađi la un șpriț mai lung. Nu ține, am treabă. Eu nu mă duc groggy la slujbă. Și-i stă și nasol unui băiat ca mine. Mă înțelegeți ce vreau să spun. Mă simt ca un copilăș de câteva luni în băița lui. Frumoasă-i viața! Ce-am avut și ce-am pierdut? M-am născut în pielea goală, ce-i pe mine-i de câștig! Pă ochii mei dacă nu sunt și filozof! Ete-te!...

Da' fericirea a durat puțin. Unde naiba mă duceam, când Willi cu potca erau în cămăruța mea? Îmi pun toată materia cenușie la lucru și tot nu găsesc o soluție. Da' semnul, semnul acela discret pe care mi-l făcuse prietenul meu, Willi?... Era o chesie. La urma-urmei, mă duceam spre casa mea și cu asta basta. Ajung și, ca un domn ce sunt, bat la ușa propriei case. Nimic. Bat tot încet. Iar nimic. Deschid încetișor și nu văd decât veioza aprinsă. Lumină slabă de tot. Willi nicăieri și nici... Aiurea, era... Desigur că nu moțăia, dar nici trează nu părea să fie. Unde-i Willi, întreb eu, făcând pe prostul. A plecat, îmi răspunse matracuca. Păi... Hai, mai lasă-mă să mă odihnesc puțin, mă rugă ea. Am să-ți spun ceva, a mai completat. Nu prea pășisem eu treburi de-astea. Mă cam feream, adică fugeam de complicații. Da' dacă-i cu voia... M-așez în fotoliu. Nu, nu, fă-te comod, simte-te ca la tine acasă - și aproape că răsese. Ce, ți-e frică, a continuat. M-am șucărit, bien sur, și m-am dezecchipat. Am alunecat lângă ea. Cumătra ardea ca un aragaz cu flacăra maximă. Așteaptă-mă puțin, adăugă, ridicându-se. S-a dus unde a avut treabă și s-a întors destul de repede. Gata-gata să ațipesc. Mi s-a părut că mirosea a proaspăt și, mai pe urmă, mi-am dat seama că nu mă înșelasem. Gagica era curată. Ehe, nenicule, încă n-am pus de mămăligă! Se dădu mai aproape de mine și-mi șopti că Willi nu prea fusese în formă. Că era și cam beat și că, în plus, nu făcuse niciodată cu doi. Dacă am văzut așa, am intrat direct în câmpul muncii, fără prea multă introducere. Fratele meu, mai-mai să mă arunce în tavan. Avea o meliță de milioane. Eram, după un timp, flească, asemenea unui ogar care alergase după un iepure năbădăios. A încercat să mă pupe pe gură, dar m-am ferit. Nici chiar așa, mi-am zis. Mozol oi fi făcut tu cu Willi, cu mine nu mai faci. Și poate aveam și alte motive. A înțeles și chiar nu s-a șucărit. Am bănuț eu că iapa nu prea se săturase cu bunul meu prieten și că-i mai trebuia ovăz. Și i-am dat pe săturate. Mă lucra cu mișcări matematice și mă gândeam că asta nu-i bună de nevastă - sau o fi, depinde de pretenții ai -, cugetam eu, călărind în neștire. Am vrut să cobor, da' m-a mai ținut în șa. Îi plăcea ei. Eu, fiind gazdă, m-am conformat. Am adormit ca doi porumbei și m-am trezit exact la ora la care trebuia să plec. Am plecat împreună, simțindu-ne, spunea ea, ca soț și soție. Aiurea! Aoleu, dau de dracu'. Stai liniștit, nu e nicio problemă, de-o săptămână m-am ușchit de la bărbat, ca să-l pedepsesc. M-am uitat oarecum mirat. Da, chiar așa, mi-a spus. S-a purtat ca un măgar și i-o plătesc. Am întrebat-o dacă tântălău' o mai primește. Nu-i tântălău, mi-a spus. Mă primește și cred că a răscolit tot Bucureștiul. Așa-i trebuie. Nu m-a interesat de ce s-a purtat așa nătăflețu' de bărbat-său, că mă grăbeam să ajung la serviciu. Ne-am despărțit foarte înamorați, promițându-ne să ne mai vedem. S-o crezi tu, mi-am zis, nu vreau să ies la pensie înainte de vreme. Și, totuși, ceva avea să se întâmple.

După aproape o săptămână, mă întâlnesc cu Willi. Unde credeți? La doctor. L-am făcut de litera a treia, adică de căcat. Târfa ne îmbolnăvise pe amândoi și, probabil, și pe nătrăul de bărbatu-său. Willi râdea ca un apucat, dar eu l-aș fi făcut praf în câteva secunde. Știi ce mi-a spus cucoana, continuă el printre cascadele de râs: că era păcat să nu te îmbolnăvească și pe tine. I-a ieșit o răzburare dublă. Da' ce vină am eu? Doar că n-am strigat. Erai prietenul meu, nu... Că prietenul la necaz se cunoaște. Și noi am dat-o din bucurie în necaz. Asta e, a mai zis bunul meu amic. I-am făcut eu o figură, a ciripit Willi. Am lăsat-o pe stradă și am plecat cu alta și acum s-a răzburat. În două săptămâni, asistenta a reușit să ne facă la amândoi curul ciur. La război ca la război, vorba aia, deși nici acum nu am lămurit înțelesul acestei zicale. Nu mai aveam ce face, oricât m-aș fi supărat. Era învățare de minte. Da, dar Adriana mă aștepta, mai dăduse câteva telefoane, minciunile se cam împuținaseră... Costumul era gata, pantofii la fel. Oricum, în curând, când aveam să ies pe stradă, precis voi semăna a lord. Ce duhu' meu!

(fragment din romanul *Nebunul de la etaj*)

Cartea străină

O nuvelistă măiastră

Marguerite Yourcenar (1903-1987) nu-i doar o romancieră excepțională, ci și o nuvelistă măiastră. Ni se oferă prilejul de a lua cunoștiință de măiestria-i narativă citind volumul *Ca o apă care curge* (tradus de Laurențiu Zoicaș și publicat de *Polirom* în 2012), excelentă împletire de austeritate și voluptate, de visare și traumatizare, de tandrețe și brutalitate. În cuprinsul său, autoarea își dă silința să construiască o lume ficțională de o specificitate inconfundabilă, să-și valorifice din plin robustul simț al narației, să construiască unele personaje memorabile, să ne plimbe prin meandrele istoriei renașcentiste, să ne aducă în prim plan narativ tensiunile dintre zonele nordice (de o sobrietate greu suportabilă) și regiunile sudice (de o expansivitate agreabilă), să ne desfete și, totodată, să ne educe întru sesizarea acelor forme de existență care nu se grăbesc să iasă cu una cu două la iveală, ci preferă să bată în retragere.

În nuvela *Anna, soror...* ni-i prezentat un caz mai aparte (prin mijlocirea unei tehnici narative clasice, cât se poate de echilibrate). După moartea mamei sale, dona Valentina, tânăra Anna devine „îngrozitor de tristă”. Spre a-i alina tristețea, simțitorul ei frate Miguel o acompaniază adesea. De la o vreme însă hipersensibila soră bagă de seamă că fratele (preocupat să se realizeze ca bărbat, să-și pună în valoare unele calități războinice) „nu o mai privea ca pe o soră”, o ține la distanță, evită orice discuție intim - familială. În ce-l privește pe celălalt (bănuț de ireverență și înstrăinare), el se simte copleșit de „o ușurință bruscă de a se repezi spre pierzanie”, de un soi de amor fati. Până una-alta, Miguel se consolează umblând pe la cele mai nurlui curtezane din Neapole, lăsându-se amăgit de „nemărginita putere a cărnii” (peste care nuvelista reținută trage un vâl de pudoare). Luat la rost de Anna pentru rătăcirea sa, junele alienat se supără și începe să-și urască sora. Mai apoi cade pradă unui puternic sentiment incestuos, căruia i se împotrivesc din rășputeri, luând hotărârea să se înroleze într-o oaste mercenară. Aflând de moartea lui Miguel (numai după trei săptămâni), Anna e băntuită de deznădejde, e gata să trăiască într-un mod călugăresc, se cufundă în amintiri. După surghiunirea tatălui (don Alberto), i se cere să aleagă „între măritiș și mănăstire”. Dornică să se realizeze în lume, alege să se mărite cu bogatul „domn de Wiquin”. Din nefericire, după consumarea evenimentului marital povestea vieții sale devine „searbădă”. Din ce în ce mai îndepărtată de soțul bătrân și frivol, tânăra doamnă se dedică educației copiilor, mai apoi are parte de „un soi de lăncezeală”. Din ce în ce mai frustrată, ia hotărârea să se călugărească. Astfel devine Anna soror...

Nevoit să fugă de acasă din cauza unei crime comise involuntar, tânărul Nathanael - personajul principal din textul nuvelistic *Un om obscur* - se îmbarcă pe o corabie. La scurtă vreme naufragiază, dar are norocul să nimerească pe o insulă slab populată. Aici o cunoaște pe Foy, pe care o iubește pătimaș și cu care se căsătorește ulterior. După moartea subită a tinerei soții, nefericitul soț (cu alură de picarro) se îmbarcă din nou, are ocazia să se simtă „în centrul tuturor lucrurilor”. După câteva luni de rătăcire prin minunatele spații exotice, are ocazia să se întoarcă acasă, în Greenwich. Mai apoi se mută la unchiul din Amsterdam, în a cărui tipografie începe să lucreze în calitate de corector. Cât de curând o cunoaște pe cântăreața evreică Sarai, de ai cărui nuri se bucură copios. Nu ezită să se cunune cu ea, chit că-s săraci lipiți amândoi. Spre surprinderea sa, consoarta o ia razna. Găsind-o cu un amarez, pleacă de acasă. Pe măsură ce se maturizează (într-o lume gata să-l dezamăgească, să-i înșele așteptările, să-l expună sărăciei, umilirii, neînțelegerii), Nathanael cel pățit și înțelept (precum notoriul personaj al lui Lessing și, într-o oarecare măsură, asemănător lui Jacques Fatalistul din narațiunea lui Diderot) sesizează că „toate astea nu erau decât scamatorie și vis”, că nimic nu rezistă necruțătoarei uzuri temporale, că existența e mai degrabă o umbră trecătoare decât veșnică lumină. Nimerind (ca servitor) „într-o casă de bogătași”, ia act de existența opulenței (rezervate favoriților sorții). Departe de a fi resentimentar, caută să-și înțeleagă stăpânul, să-l slujească onest, să se bucure de instrucția pe care celălalt i-o oferă generos, să se cultive, așadar. Mulțumit de serviciile lui, domnul Van Herzog îl trimite să-i păzească „singur” casa de vânătoare aflată pe o insulă. În acest spațiu insular Nathanael se adâncește în pustietate, se luptă cu boala necruțătoare care, în cele din urmă, îl răpune.

Fugind de la hanul blândeii doamne Loubah unde e servitor, micul Lazarus - personajul principal din nuvela *O dimineată frumoasă* - intră într-o trupă de actori ambulanti, căci îi place enorm „să se joace de-a altcineva” și-i atras de misterul vieții teatrale (ce i se înfățișează ca posibilitate de dezmarginire, de experimentare neîntreruptă a alterității). Își face fel și fel de iluzii vizavi de rolurile pe care o să le interpreteze cândva, prin mijlocirea cărora va avea ocazia să se multiplice (să-și satisfacă orgoliul histrionic ce-i șoptește: *Unus ego et multi in me*), să prindă zeci și zeci de chipuri (ieșite de pe fâgașul identității monotone), să devină asemenea lui Proteu. Spre deosebire de celelalte două nuvele (conținute de cartea *Comme l'eau qui coule*, publicată în 1981), care își tratează personajele într-un mod exhaustiv, aceasta mai de pe urmă nu ni-l arată pe Lazarus decât în momentul auroral al ființării sale, nemaifăcându-ne cunoscute amiaza și crepusculul. Procedând astfel, nuvelista își schimbă modul de a opera, iese din orizontul clasic și pășește în largul narației vag-simboliste, evanescente, ilimitate.

...autoarea își dă silința să construiască o lume ficțională de o specificitate inconfundabilă, să-și valorifice din plin robustul simț al narației, să construiască unele personaje memorabile, să ne plimbe prin meandrele istoriei renașcentiste, să ne aducă în prim plan narativ tensiunile dintre zonele nordice ... și regiunile sudice..., să ne desfete...

Mircea Handoca

Una dintre obsedantele idei ale eseisticii interbelice a lui Eliade este încrederea în destinul excepțional al României, insistând asupra fertilității sale spirituale. Efervescența noastră culturală este comparată cu sterilitatea din Franța și Spania. Aceste constatări nu sunt făcute de un diletant demagog, ci de unul dintre cei mai avizați cunosători ai literaturii universale, autor al câtorva pătrunzătoare analize asupra spiritualității occidentale și orientale, clasice și moderne.

studii

Mircea Eliade - colaborator la *Vremea*

Activitatea publicistică interbelică a lui Eliade s-a desfășurat în peste o sută de ziare și reviste, dintre care cele mai importante sunt: *Cuvântul*, *Revista Fundațiilor regale* și *Vremea*.

Săptămânalul *Vremea* de sub conducerea lui Vladimir Al. Donescu (23 februarie 1928 – 6 septembrie 1944) și-a respectat în linii mari programul inițial, alegându-și colaboratorii „din toate ramurile de activitate și din toate curentele”.

Debutul lui Eliade la *Vremea* a avut loc în timp ce se afla în India, la 25 decembrie 1929, cu un fragment din primul său roman *Isabel și apele Diavolului*.

De-a lungul anilor vor urma și alte capitole inedite din *Întoarcerea din rai*, *Maitreyi* și *India*. O selecție din eseurile apărute inițial în acest hebdomadur va cuprinde volumele: *Oceanografie* și *Fragmentarium*. Din cărțile savantului vor fi tipărite mai întâi în *Vremea*: *Alchimia asiatică* și *Cosmologie și alchimie babiloniană*.

Prestigiul în epocă al scriitorului nostru considerat „șeful tinerei generații” era deosebit. Pericle Martinescu, colaborator al revistei, îmi relatează patetic atmosfera extraordinară a redacției și prezența stenică a lui Eliade: „Era o efervescență de idei, dezbătute la un nivel intelectual select, într-o atmosferă de confraternitate cordială. Mircea Eliade se afla totdeauna în centrul acelor discuții, exprimându-și părerile cu siguranță și naturalitate, sau ascultându-i cu luare-aminte pe alții, curios să fie informat. Așezat pe colțul unui birou, într-o atitudine degajată, în timp ce toată lumea stătea în picioare, prin restul camerei, cu nelipsita țigară între degete, ducându-și deseori mâna la frunte, spre a-și potrivi ochelarii cu ramă groasă, ce făceau oarecum parte din ființa lui plină de mobilitate, susținea cu înflăcărare diverse conversații amicale, într-o gesticulație marcată de o ușoară nervozitate, ce purta verva lui excitantă, în timp ce partenerii se simțeau încântați că se găseau în preajma lui. El devenea omul real, modest dar captivant, înzestrat cu o personalitate iradiantă, cu un temperament tumultuos, fără expansivități exagerate, lucid, conștient de forța și valoarea lui, lipsit de vanitate, străin de orice cabotinism.”⁴¹

Monumentala operă a scriitorului și savantului Mircea Eliade se caracterizează prin umanism. Acest aspect esențial se degajă și din paginile publicate în *Vremea*. Discutând despre meritele Renașterii, eseistul se oprea la câteva caracteristici:

„În primul rând, creșterea și justificarea demnității umane, adică libertatea spiritualistă, certitudinea că omul poate cunoaște și se poate înălța prin propriile sale mijloace. Valoarea omului a crescut, libertatea sa și-a găsit o justificare în sine.”⁴²

În câteva articole este prezentat idealul de perfecțiune a omului nou, așteptat și visat de toți. Acesta acționează fără să se gândească la propria lui soartă. Pentru ceea ce face, el nu dorește nicio răsplată și renunță la propria lui individualitate. Omul nou reprezintă înaintea de orice, o rupere completă cu ipocrizia și lașitatea societății în care trăim... „Un om tânăr, nelegat de nimic, fără teamă și fără pată, cu ochii spre viitor, nu spre practicile trecutului.”⁴³

Cele două exemple de oameni noi sunt luate din viața societății indiene, care îi era atât de familiară.

„Mahatma Gandhi e un revoluționar adevărat. Omul care nu se sfiște să mărturisească totul, chiar și greșelile lui cele mai umilitoare. J. Nehru este un revoluționar. Omul care a renunțat la o avere de câteva miliarde, ca să trăiască viața oricărui țăran indian. Pe un astfel de om îl înțeleg. El crede într-o lume nouă și în același

timp o realizează. Concret, nu în discursuri.”⁴⁴

În paranteză fie spus – viața, arta, tradițiile, religia, civilizația și literatura indiană constituie miezul a peste 20 de articole din anii 1932-1933.

Viziunea lui Eliade asupra *Upanișadelor* e similară celei a lui Schopenhauer: „Au fost mângâierea vieții mele și îmi vor fi mângâierea morții.”⁴⁵

Iubirea îi prilejuiește scriitorului nostru câteva observații interesante:

„Și în dragoste – de cea mai carnală speță – India nu uită primatul spiritului. Și toată efervescența de rituri erotice, toată această orgie mistică și ceremonială nu au decât un singur țel: unirea sufletului cu sufletul universal. Dar nu pe o cale contemplativă, ci prin dragoste.”⁴⁶

Am publicat acum două decenii eseurile de indianistică ale lui Eliade, transcriind capitolele imprimate pentru prima oară în *Vremea*:

*Ritualurile eroice, Femeia și dragostea, Limbajul secret al misticiei indiene, Literatura mistico-erotică, Magie și erotică.*⁷

Începând din 1932, articolele lui Eliade se referă la un nou umanism. Cu prilejul Congresului Internațional de Istoria Medicinii din toamna anului 1932, el arată că toți cei care vorbesc de transformarea unui nou umanism trebuie să țină seama de istoria științelor. Acest nou umanism nu se mai poate sprijini pe clasicismul greco-latin, „ci pe solidaritatea omenească față de problema cunoașterii și a progresului tehnic, pe neîntreruptă colaborare de civilizații, genii și oameni de pe stradă care a condus la ceea ce suntem și azi.”⁸

Este urmărită evoluția diferitelor științe, influența lor socială, precum și legăturile interdisciplinare. „Activitatea științifică și tehnică e singura care a progresat, s-a amplificat și s-a precizat, ea e și cea mai *specific omenească*, în istoria ei vom surprinde adevărata istorie a omului. O istorie, însă, care nu urmărește numai culmile, datele mari și fascinanta activitate a descoperirilor, ci mai ales progresul gândirii științifice și asimilarea ei de către mase. Influența ei asupra moravurilor contribuie și la schimbarea efectivă a omului, la crearea unui om nou numai prin reflexul geniului și efortului omenească, iată probleme de istorie a științelor, care sunt în același timp și problemele istoriei civilizației.”⁹

Nu putem vorbi de un adevărat *umanism* nici la omul de știință, deplin stăpân pe disciplina pe care o slujește, dar ignorant în ceea ce privește celelalte laturi ale preocupărilor omenești: istorie, literatură, filozofie. Literatul, matematicianul, istoricul, geograful, filologul sau fizicianul nu se transformă instantaneu în umanist, dacă folosesc o anumită terminologie. Sunt necesare alte cerințe elementare. „Umanismul nu poate izbândi fără cultură, fără pregătire tehnică, fără purgatoriul muncii.”¹⁰

Una dintre obsedantele idei ale eseisticii interbelice a lui Eliade este încrederea în destinul excepțional al României, insistând asupra fertilității sale spirituale. Efervescența noastră culturală este comparată cu sterilitatea din Franța și Spania. Aceste constatări nu sunt făcute de un diletant demagog, ci de unul dintre cei mai avizați cunosători ai literaturii universale, autor al câtorva pătrunzătoare analize asupra spiritualității occidentale și orientale, clasice și moderne. Cât de tonifiant ne apare azi – tocmai de aceea – optimismul prin care Eliade opune forța creatoare a talentelor și geniiilor românești superficialității și decadenței politicianiste: „Există forța creației, există acea vână bogată și peste puțină de secăt. Lumea ni s-ar fi părut infinit mai tristă, ticăloșia politicii noastre mult mai dezastruoasă, dacă n-ar fi această forță de creație, pe care o simțim pulsând și manifestându-se în jurul nostru. Avem cel puțin

mângâierea că istoria noastră nu a rămas în întregime pe mâna miniștrilor și bancherilor.”¹¹

Desprindem un fragment dintr-un omagiu-sinteză în care, enumerând meritele, nu uită să amintească felul cum neamul românesc a reușit să supraviețuiască vicisitudinilor istorice și să-și păstreze vitalitatea și geniul creator:

„Un popor care creează neîncetat de șapte veacuri, dar ale cărui creații au fost spulberate și alterate de forțe întâmplătoare. Un popor care și-a păstrat unitatea lingvistică și spirituală, deși asuprit și împărțit între neamuri deosebite. Un popor care, în mai puțin de jumătate de veac, a izbutit să-și creeze o limbă literară și filosofică și o literatură întru nimic inferioară vecinilor săi civilizați (ungurii, polonezii). Un popor a cărui fertilitate folclorică a dominat în tot Evul Mediu și în timpurile premoderne întreaga peninsulă balcanică și care a realizat cele mai frumoase tipuri dintre sutele de legende care au circulat în Europa de Răsărit timp de veacuri.”¹²

Amendând excesele și stridențele, Eliade a cercetat cu acribie orice urmă oferită de epigrafie, ca și de istoricii antici, stabilind noi relații, trăgând concluzii și oprindu-se asupra străvechilor rituri și simboluri din spațiul carpato-dunărean.

„România a avut o preistorie egală, dacă nu superioară neamurilor din fruntea Europei. Protoistoria ne așează pe picior de egalitate cu seminițiile germanice și latine. Aici, pe pământul nostru, a crescut un «fenomen originar». Aici s-au manifestat simboluri, s-au transmis tradiții. Lucrurile acestea, de un mediocru interes acum 30-40 de ani au ajuns astăzi la mare preț. Originea unui simbol prețuiește cât descoperirea unei dinastii de faraoni. Precizarea leagănelui unui popor interesează mai mult ca descifrarea unui manuscris medieval.”¹³

A-ți iubi patria înseamnă nu să faci permanent declarații în acest sens. „După cum – mai afirmă – nu e decent să spui lumii că-ți iubești părinții, că-ți adori mama, că ai fi gata să-ți dai viața pentru ea. Lucrurile acestea se simt, se știu, dar nu se spun.”¹⁴

Pentru a participa conștient la viața socială și culturală a României, trebuie să ne asimilăm tradiția Eminescu – Iorga – Pârvan. Acești titani ai spiritualității nu sunt niște tabu-uri. Eliade însuși a arătat-o în multe dintre eseurile sale.

„Peste aceste valori nu poate trece nimeni dintre noi. Le poate critica, le poate completa, le poate duce mai departe și fiecare din noi este obligat s-o facă, dar nu le poate renega.”¹⁵

Cunoașterea de către străinătate a manifestărilor spiritualității românești este o datorie a oficialității. În 1935, Eliade numea politica noastră culturală și propaganda ei în străinătate drept inconștientă sau demență. Atașajii de presă incapabili, gazetarii, milionarii și cinicii coexistau cu scriitorii muritori de foame:

„Nu putem opune geniul creatorilor în fața lichelismului politicianilor români? Lucrurile acestea nici n-ar costa prea mult. *Pădurea spânzuraților și Drumul ascuns* să fie traduse în câteva limbi europene și lansate cu succes. Își dai cineva seama ce-am câștiga noi – ca țară, nu ca literatură – după asemenea opere?”¹⁶

Îngemănarea dintre specificul național și universal, continuitatea filonului românesc de-a lungul veacurilor și creația populară ca permanent izvor al culturii noastre – în muzică, plastică și literatură – iată dominantele spiritualității românești în viziunea lui Eliade: „De la folclor la Eminescu și Lucian Blaga, de la arta populară (cu rădăcinile în preistorie) la Brâncuși și George Enescu, de la apocrifele și legendele populare la Creangă și Liviu Rebreanu, succesiunea românească este neîntreruptă. Literatura și plastica noastră

«cultă» au căutat mereu prezența artei populare, rădăcinile sale spirituale. Și în acest caz a izbutit să fie și artă universală și artă specific românească.⁴¹⁷

Monumentala ediție consacrată lui Hasdeu a fost precedată de mai multe eseuri publicate în *Cuvântul, Universul literar, Foaia tinerimii, România literară*. Într-un articol din *Vremea*, sintetizează:

„În domeniul dramaturgiei, într-o vreme când comedioarele franțuzești constituiau un model, Hasdeu cercetează pe Shakespeare și Schiller, le analizează tehnicile și încearcă s-o valorifice (dramaturgia), fără să fie un epigon. Deși operele grandioase ale lui Hasdeu nu sunt terminate, ele sunt cu mult mai valoroase decât cele ale contemporanilor săi Tocilescu și Ureche. Fiecare erudit universitar își sfârșește îmbăcșita lui monografie cu toate izvoarele citate, toate citațiile corecte, indicele pus la punct. Și cum o sfârșește, așa moare. Definitivul, perfectul în istorie e cel mai sigur semn de prematură decrepitudine. Și numai marile intuiții și revoluțiile metodologice – cu inevitabilele lor devieri, exagerări, lipsuri și greșeli – care depășesc veacul și fecundă o cultură, Hasdeu le-a avut din plin.⁴¹⁸

Cu cinci ani înainte de definitivarea ediției critice în două volume, totul îi părea limpede: „Rareori veți întâlni în cariera unui savant atâtea inovații de metode, (care să se verifice prin experiențe următoare, iar nu simple inovații fanteziste, romantice, individualiste) și atâtea curaj în explicarea lor.⁴¹⁹

„Materia primă“ din *Hasdeu eseist romantic*²⁰ va fi topită în studiul final. În continuare va polemiza pe marginea poeziilor lui Hasdeu²¹ și se va referi pe larg la proză și la activitatea de gazetar a magului de la Câmpina.

De o atenție asemănătoare s-a bucurat și filosoful și dramaturgul Blaga. Eliade e entuziasmat de „excelenta exegeză“ a lui Vasile Băncilă despre cenzura transcendentă precum și de „subtilele interpretări ale elementelor de mit și istorie“ din *Avram Iancu*, făcute de Ion Breazu.

Cea mai importantă exegeză a operei lui Blaga o constituie celebrul interviu luat de Eliade în 1937 «marelui anonim».

Cu ani în urmă am prezentat amplu afinitățile electivă dintre cel ce puneă întrebările și cel ce răspundea.²²

În privința relațiilor cu Mihail Sadoveanu ar trebui amintit amplul articol *Judaism și antisemitism*, în care Eliade își spune răspicat opinia despre romanul *De două mii de ani*:

„Sunt indignat de felul cum a fost privită această carte, de toată conspirația idioată a celor ce știu să înjure atunci când nu li se poate răspunde, de tăcerea și lamentarea ascunsă a confrăților evrei și de superficialitatea sau indiferența confrăților creștini, de completa lipsă de înțelegere omenească și creștinească a acestei drame.²³

Nu e cazul să discutăm pe larg acest text antologic. Remarc doar o paranteză a autorului, explicând felul greșit în care presa din țara noastră confunda lucrurile. Își amintește că în 1933 a fost invitat de cercul studenților evrei din Bârlad să țină o conferință. Peste trei zile a fost acuzat de o revistă de dreapta ca „jidănit“, „vândut jidanilor“, iar peste câteva luni, publicând în *Vremea* un articol intitulat *A nu mai fi român*, o revistă naționalistă îl reproduce și îl comentează, sugerând că autorul „a fost convertit la românism.“

După ce relatează rezultatul remarcilor sale despre iudaism în cursurile de metafizică de la Universitate, Eliade mai oferă câteva exemple și schițează câteva comentarii:

„În urma unui articol publicat tot în *Vremea* (articol teribil masacrat de cenzură – e drept – se numea *Compromiterea românismului*), o foarte interesantă revistă săptămânală introduce o notiță în care eram numit pe rând: antisemit, huligan și gogoman. Dacă te revolti, atunci când oameni nevinovați sunt bătuți sălbatic de niște lichele sau de niște imbecili, atunci ești „jidănit“,

și dacă ai curajul (ce e drept, cam rar) de a te împotrivi celor care cer excluderea totală a evreilor din viața publică și comercială a țării, aunci tot «jidănit» se cheamă că ești. Sau dacă spui că semiții sunt oameni, și încă oameni care au colaborat cu forțe magnifice la creșterea acestei civilizații europene ca: Sf. Pavel, Spinoza, Einstein și alți nenumărați evrei, atunci ești sau «filosemit», ori «jidănit». Toate lucrurile acestea sunt triste, profund triste.⁴²⁴

Eliade recenzează în *Vremea* zeci de cărți, scrie articole ample sau note despre spiritualitatea românească. Varietatea și vastitatea preocupărilor lui Mircea Vulcănescu sunt sugerate prin câteva interogații: „Cine își poate măsura cu el talentul de a organiza datele celei mai vaste probleme într-o singură pagină, de a surprinde semnificația esențială în câteva rânduri și de a nu luneca niciodată în diletantism și improvizație?“²⁵

Ne amintim de o scrisoare a lui Mihail Sebastian către Eliade, datată 25 iulie 1936. Un paragraf se referă încântat la Mircea Vulcănescu:

„Aseară am ieșit cu Mircea Vulcănescu în oraș și, după o scurtă masă la Corso, după câteva perechi de înghețate la Nestor, m-am plimbat cu el până la două noaptea pe diverse străzi. A fost fascinant. Scrie sau are de gând să scrie: 1) O istorie politică a României; 2) O trilogie dramatică despre dinastia noastră; 3) Un roman în câteva tomuri, cuprinzând ultimii 50 de ani; 4) Un jurnal de administrație; 5) O sumă de alte opere mai mari sau mai mici.⁴²⁶

Constantin Rădulescu-Motru nu e numai creatorul Institutului de psihologie, ci și continuator al tradițiilor lui Kogălniceanu și Eminescu, prin articolele sale despre românism: „Este optimist și încrezător în progresul continuu al poporului român și este, în același timp, ponderat, lucid, critic în judecata sa naționalistă.⁴²⁷

La moartea autorului *Chirei Chiralina*, Eliade scrie despre tăcerea presei românești. „Se uită marea iubire de oameni din opera lui Istrati, marea sa revoltă împotriva umilinței, a sărăciei claselor subjugate – după cum se uită faima pe care România o câștigase peste hotare prin talentul acestui om.⁴²⁸

Calomnia și compromiterea cea mai odioasă a fost cea a cercurilor de extremă stânga franceză, care au scris că Istrati a fost plătit de Siguranța română: „Ca și cum, dacă ar fi avut nevoie de bani, n-ar fi găsit el destui în Rusia Sovietică, unde fusese invitat și primit cu brațele deschise.⁴²⁹

În paginile *Vremei* găsim numeroase date și comentarii despre: Nae Ionescu, Emil Cioran (*Lacrimi și sfinți*), Constantin Noica (o traducere filosofică din latină), Nicolae Cartoian, Valeriu Bologa, G. M. Zamfirescu, Al. Marcu, Perpessicius, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Haig Acterian etc. Aceste articole nu au fost strânse niciodată între copertile unui volum. Incredibil! De același „tratament“ s-au bucurat și prezentările diferitelor reviste ale epocii: *Dacoromania, Buletin lingvistic, Revista de folclor, Grai și suflet, Arhiva de folclor, Familia, Gândirea*.

Literatura universală o prezintă prin: Eschil, Vergiliu, Dante, Cervantes, Rabelais, Goethe, Shakespeare, Tolstoi, Dostoievski, Balzac, Proust, Papini, Carducci, D’Annunzio.

În momentele existențiale, eroul nostru a fost temeinic sprijinit de redacția *Vremei*.

În urma unei furibunde campanii de presă, în iunie 1937, Ministerul Educației Naționale l-a acuzat pe Eliade de pornografie, cerând Universității din București să-l înlăture din învățământ, unde funcționa ca asistent onorific al catedrei de metafizică a lui Nae Ionescu.

Prevăzând parcă această nemernicie, cu câteva luni înainte, autorul *Domnișoarei Christina* făcea într-un eseu distincția dintre artă și pornografie:

„Trăiesc într-un stat a cărui structură nu o accept. Am fost, pe rând, scriitor «mistic», «gidian», «huligan», «antisemit», «fascist»,

«abstract». Astăzi sunt scriitor pornograf. Am auzit că se spune «pornograf» și asta e într-adevăr emoționant. Măine voi fi «necrofil», «criminal» sau mai știu eu ce.⁴³⁰

În paginile din *Vremea*, în urma acestui atentat moral au apărut sute de proteste semnate de studenții de la Litere, Teologie, Științe, Medicină.

În aceeași publicație, numeroși scriitori și-au exprimat indignarea: Emil Cioran, Constantin Noica, Octav Șuluțiu, Pericle Martinescu. Edificatoare sunt cuvintele lui Arșavir Acterian: „Te înhami la o muncă uriașă, arzi ca o flacără în pasiunea ta pentru știință și adevăr, și drept recunoștință se găsesc niște neisprăviți cu situație, care te declară «pornograf» și-ți i-au dreptul de a mai fi «asistent onorific» la o Universitate care tolerează în sânul ei atâtea nulități.⁴³¹

Articolele lui Eliade apărute în *Vremea* au încercat să răspundă propriului deziderat:

„Dacă am putea arde totdeauna cu aceeași sinceritate și plenitudine. Să simți cum fiecare rând îți smulge din viața ta, îți soarbe sângele, îți mistuie creierii. Să simți cum scrisul îți stoarce întreaga substanță a vieții tale. Numai așa merită să scrii.⁴³²

Note:

1 Mircea Handoca, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, Ediția a II-a, 2006, p. 26.

2 *Renaștere și Prerenștere*, în *Vremea*, nr. 418, Crăciun 1935.

3 *Câteva cuvinte mari*, în *Vremea*, nr. 341, 10 iunie 1934.

4 Ibidem.

5 *Upanișadele*, în *Vremea*, nr. 234, 17 aprilie 1932.

6 *Erotica mistică din Bengal*, Ediție îngrijită și prefațată de Mircea Handoca, Ed. *Jurnalul literar*, 1994.

7 *Erotica mistică din Bengal*, în *Vremea*, nr. 241, 12 iunie 1932.

8 *Despre un nou umanism*, în *Vremea*, nr. 255, 18 septembrie 1932.

9 Ibidem.

10 *Tendințele tinerei generații*, în *Vremea*, Crăciun 1932.

11 *Simplu comentariu*, în *Vremea*, nr. 368, 19 mai 1935.

12 *Destine românești*, în *Vremea*, nr. 430, 22 martie 1936.

13 *Protoistorie sau Ev Mediu*, în *Vremea*, nr. 509, 17 octombrie 1937.

14 *Criza românismului*, în *Vremea*, nr. 375, 10 februarie 1935.

15 Ibidem.

16 *Roumain, Rumenien, Rumena, Rumano*, în *Vremea*, nr. 390, 2 iunie 1935.

17 *Realități românești în Vremea*, nr. 392, 16 iunie 1935.

18 *Hasdeu și cultura românească*, în *Vremea*, nr. 253, 4 septembrie 1932.

19 Ibidem.

20 *Vremea* nr. 428, 8 martie 1936.

21 *În jurul poeziilor lui Hasdeu*, în *Vremea*, nr. 507, 3 octombrie 1937.

22 Mircea Handoca: *Afinități electivă: Mircea Eliade-Lucian Blaga*, în *Vatra* nr. 6, 20 iunie 1983.

23 *Judaism și antisemitism*, în *Vremea*, nr. 347, 22 iulie 1934.

24 Ibidem.

25 *Mircea Vulcănescu*, în *Vremea*, nr. 376, 16 februarie 1935.

26 *Mircea Eliade și corespondenții săi*, vol. IV, Ed. Citeion, 2006, p. 332.

27 *Românismul D-lui Rădulescu-Motru*, în *Vremea*, nr. 395, 7 iulie 1935.

28 *Destinul lui Panaït Istrati*, în *Vremea*, nr. 402, 25 august 1935.

29 Ibidem.

30 *Criteriile operei de artă*, în *Vremea*, nr. 486, Paște 1937.

31 Arșavir Acterian, *Mircea Eliade pornograf?* în *Vremea*, nr. 482, 20 iunie 1937.

32 *Cum se scrie*, în *Vremea*, nr. 312, 5 noiembrie 1933.

Eliade recenzează în *Vremea* zeci de cărți, scrie articole ample sau note despre spiritualitatea românească. Varietatea și vastitatea preocupărilor lui Mircea Vulcănescu sunt sugerate prin câteva interogații: „Cine își poate măsura cu el talentul de a organiza datele celei mai vaste probleme într-o singură pagină, de a surprinde semnificația esențială în câteva rânduri și de a nu luneca niciodată în diletantism și improvizație?“

CĂRȚI ALE GENERAȚIEI '80

Despre tehnica multiplei ipostazieri

Preocupat până la obsesie de noile tehnici operaționale în proza scurtă, pe care le inventează aplicându-le sau le aplică inventându-le, Mircea Nedelciu publică în 1983, la Editura Eminescu, a treia sa carte de proză scurtă, *Amendament la instinctul proprietății*. Ca și *Efectul de ecou controlat* (1981), ca și *Tratament fabulatoriu* (1986), pariul cărții se poate ghici parțial încă din titlu. Așa cum scriitorul dă apoi de înțeles din notele de subsol, dar și din scurte explicitări strecurate sporadic în interiorul câtorva „povestiri”, este acum vorba despre *proprietatea auctorială asupra textelor*, apoi despre libertățile asumate pentru a nuanța ori chiar a submina această relație inculcată în instinctul de posesiune. Astfel, o povestire poate să posede altă povestire, care vine ca o completare, referindu-se la aceeași situație, întâmplare etc. Poate fi relatată de mai mulți naratori, sau autorul însuși variază unghiurile de privire asupra realității pe care o nuanțează subiectiv prin trecerea de la persoana întâi – implicare, participare directă – la persoana a doua – autorul doar observă și consemnează, eventual intră în scurte schimburi de replici cu cel desemnat prin „tu”, altă fațetă a lui „eu”.

Așa stau treburile în povestirea titulară, *Amendament la instinctul proprietății*, cea mai amplă din carte, unde trecerea de la un „tu” dominant la un „eu” sporadic se face direct, fără avertizare, fără complexe, pentru că realitatea poate fi văzută (și este văzută!) simultan din mai multe unghiuri care diferă în funcție de viziunea, de disponibilitățile, de capacitatea de impresie a subiectului. În același text însă „eu” și „tu” sunt și persoane diferite, care joacă roluri de personaje diferite, cum e cazul lui Alexandru Daldea, Sandu, Săducu, Al. D., fațete ale aceluiași „eu”, dar și ale unui „tu” diferit de alt „tu” asumat de personajul Bebe Pîrvulescu. Este așadar cazul să discutăm despre o *multiplă ipostaziere* a autorului și a personajelor, mai bine spus a actanților, participanți la derularea acelorași realități cotidiene, aparent indiferente, neutre, rutiniere, de o banalitate confuză, prezentate fragmentar, fără vreo preocupare pentru o succesiune dacă nu strict temporală, cronologică, cel puțin una logică. Apropo de logică, aceasta nu este extrinsecă, ci intrinsecă, interioară povestirii. Mircea Nedelciu se lasă luat, dus, purtat de fluxurile insidioase ale memoriei, dând curs parcă oricăror secvențe care ies la suprafață. O face însă cu bună știință, programatic, pentru a se apropia de tehnica, e greu să-i spun narativă, care trebuie să fie doar proprietatea lui. Ea îl ajută pe prozator să demonstreze că proprietatea asupra textului este relativă, atribuită fiind mai multor actanți care povestesc despre ei, așa cum și ceilalți pot povesti despre alții, așa cum autorul le (poate și el) spune în general scurta lor poveste. E aproape superfluă precizarea, de fapt o reluare a unei observații dintr-un text critic anterior, că toate aceste povestiri sunt sau se compun din simple secvențe, că accentul major cade nu pe fapte, pe factologie, ci pe actul de a povesti, de a scrie textul. De exemplu, în *Amendament la instinctul proprietății*, povestirea omonimă din volum, sinuciderea frumoasei Dilaré este menționată în treacă, telegrafic, într-un scurt scenariu:

„Directorul pare un om liniștit și cumsecade, jovial, *bon-viveur*, dar poți să știi ce se ascunde...

– Unde ați mai lucrat dumneavoastră?

Al. D. îi întinde soiosul lui carnet de muncă. Celui mai expeditiv cititor simpla răsfoire a acestui carnet i-ar lua cinci minute.

– Mda, zice directorul, și pe tovarășa Dilaré de unde o cunoșteți?

– Ați zis „o cunoșteți”?

– Da, e la spital, s-a sinucis astă noapte.

Liniște. Al. D. privește prin geamul din cabinetul directorului pădurea de lângă stațiune. Ai zice că-i caută din priviri pe cei trei sportivi îmbrăcați în treninguri roșii.

– Mai încercase..., spune el gânditor.

– Deci știați că mai încercase?” (*loc. cit.*, p. 143).

Apoi se trece intempestiv la un monolog confesiv al lui Bebe despre intențiile de a se căsători cu sinucigașa. Despre tentativa anterioară de suicid ni se relatase puțin, *en passant*, la începutul povestirii, fără a se divulga identitatea personajului. E limpede că accentul cade pe *textualizare* și pe contactele (evit să spun: relațiile) dintre protagoniști.

Pentru a aduce amendamente la instinctul proprietății asupra textului, scriitorul intervine explicit, de preferință prin note de subsol, se referă undeva și la *intertextualitate*, pe care o practică asiduu pe tot parcursul cărții, face precizări și la identitatea (de regulă: *non-identitatea...*) unor personaje așa cum stau treburile, de pildă, în finalul povestirii titulare. De fapt, Mircea Nedelciu jonglează cu identitatea personajelor, aceasta rămânând ambiguă, neclară, nesigură. Dacă ne raportăm la realitate, ne putem pune întrebarea: Cum poți cunoaște cu adevărat un om, care este identitatea lui reală, iar dacă pretinzi că l-ai cunoscut, ai avut oare acces la această „identitate reală”? Este de amintit aici paradoxul lui Miguel de Unamuno, după care o persoană, un posibil personaj, are cel puțin trei aparențe: așa cum se vede ea/ el pe sine, așa cu o/ îl văd ceilalți și așa cum este ea/ el în realitate. Iată dar finalul *Amendamentului la instinctul proprietății*:

„Deci asta ești în cele din urmă; UN NEIDENTIFICAT. De ce mă voi fi simțit obligat să-ți dau totuși un nume? Un neidentificat, deci al *nimănui*. Numai că, iată, din nou adjectivul posesiv se arată a fi un instrument imperfect. Al nimănui înseamnă că ești în posesia nimicului sau că nimicul te posedă? În lipsa unei povești personale ești nevoit să te tot umpli cu poveștile altora. Romane de amor, schimbări de titluri de proprietate”. (*loc. cit.*, p. 144).

Deducem așadar că identitatea se poate schimba și în funcție de atitudinea față de sau de participarea la același eveniment, ca și de prezența în povestiri diferite a(le) aceluiași personaj (Sandu), sau a două personaje (Sandu, Bebe). „Romanul de amor” are ca subiect ibirile diferite ca miză și ca manifestări ale celor doi pentru frumoasa turcoaică Dilaré, care, fiind îndrăgostită dar respinsă de primul și sedusă, ulterior asaltată de al doilea, cel respins, neacceptat de ea, decide să se omoare.

Revin la apelul la memorie și la actul de (re)transcriere, de reinventare sau de mimare a realității în stare brută, agreată fiind și vorbirea cotidiană, populară, familiară. Ca încă un amendament la instinctul proprietății și ca instrumentare a *intertextualității*, Mircea Nedelciu practică și tehnica inserturilor/ insertiei, introducând în text, brusc și fără explicații, secvențe disparate, în general referințe culturale, fără legătură cu cele „povestite”, ci doar ca divagații, flash-uri ale unei memorii libere, neconstrânse de eforturi de disciplinare, deci care nu se concentrează exclusiv asupra subiectului „narat”, că doar și memoria autorului se include în aceeași realitate confuză, difuză, neordonată.

În povestirea intitulată *Provocare în stil Moreno* „amendamentele” aduse prin inserturi abundă. Autorul recurge la o reduplicare a personajului poreclit Moreno, un tânăr electrician pe nume Negru Vasile, alintat diminutival Silică, prin trimiterea la un celebru psiholog din anii '40-'50, J. L. Moreno. Povestirea se compune din secvențele derulate într-un parc lipsit de farmec și observate de alt

tânăr, „povestitorul”, imobilizat temporar într-un cărucior de handicapat. Ca un operator neutru, cel care observă și relatează la persoana întâi, focalizează obiectivul la început pe o „tu”, o fostă iubită, ca apoi să lase să defileze prin fața noastră o mulțime de personaje, vag cunoscute, între care lui Silică Negru i se repartizează cele mai multe „cadre”. Intrarea în scenă a lui Silică zis Moreno, la pagina 51, este amendată anticipativ de insertul de la pagina 44:

„J. L. Moreno – ilustru psiholog de origine română născut în 1892. Fondează în 1936 sanatoriul de la Beacon, statul New York”.

Iată și apariția pe scenă a lui Silică Moreno:

„Pe umărul meu și-a pus mâna Silică, băiatul acela care stă la familia Marcheș cu chirie. Probabil că tu nu știi de cine e vorba (uite că nici el nu-i născut la oraș!), pentru că stă aici numai de câteva luni. E electrician, îl cheamă Negru Vasile și colegii lui îi spun Moreno. E mândru de porecla lui, uneori se recomandă numai cu ea. Așteptase politicos să termin cu privitul prin binoclu, nu cred că știa că te vedeam chiar pe tine dispărând sub coroana castanului. Pe urmă s-a așezat pe balustrada terasei și mi-a povestit tot felul de lucruri. Era totuși nervos și se uita din când în când la ceas”.

Nu se poate spune acum că Silică zis Moreno nu are o identitate precizată chiar de povestitor, altul decât naratorul-autor. Amendamentul adus de Silică este substanțial: la relațiile la persoana întâi ale observatorului ce operează de pe terasa din vecinătatea parcului el adaugă poveștile lui, care pot fi referințe despre unele personaje luate în colimator și de povestitorul marcat în text cu acel „eu”, acum dominant, alias tânărul vremelnice infirm. Povestirile lui Silică iau în posesie povestirile celorlalți, ar spune scriitorul. Colajul de povestiri cu autori diferiți nu-l împiedică pe Mircea Nedelciu, autorul întregii cărți, să introducă, să lipească noi inserturi, unele fiind citate sau fragmente publicitare în limba franceză. În fond, scriitorul este aici preocupat de compunerea unui text în maniera sau cu ajutorul *tehnicii de film televizat*, uzând în general de *postsincron*. Iată ce urmează imediat după prezentarea lui Silică:

„afin de les saisir dans leur ensemble, il faut se mouvoir avec eux...”

J. L. Moreno, în *Cahiers internationaux de sociologie*, IV, 1949”

Luând seama la numărul mare de inserturi care bulversează așteptările cititorului tradițional, Nedelciu aduce un amendament justificativ, plasat, asemenea tuturor celorlalte, în subsolul paginii:

„Inserturile nefiind, de fapt, decât presiuni recente ale trusturilor, preocupărilor sau monopolurilor *intertextualității* asupra micilor întreprinderi (eficiente?) care sunt povestirile. (amendament, n. a.)” (*loc. cit.* p. 53)

La drept vorbind, aparițiile inserturilor și (sau mai ales...) la subsol, având rostul de a aduce amendamente relative la instinctul proprietății asupra povestirii, sunt *avertismente ale autorului* asupra concepției și tehnicilor utilizate în carte. Ele abundă chiar în povestirea de deschidere care se numește, fără ocolișuri, *Povestirea eludată*. Elocvent nu-i așa? În fond, Mircea Nedelciu și ceilalți autori textualiști scriau o *nouă literatură tezistă*, însă teza lor nu era nici socială, nici politică, nici măcar estetică în sens clasic, ci una teoretică, poetică, în corespondență cu noua lor ideologie literară.

...Mircea Nedelciu jonglează cu identitatea personajelor, aceasta rămânând ambiguă, neclară, nesigură. Dacă ne raportăm la realitate, ne putem pune întrebarea: Cum poți cunoaște cu adevărat un om, care este identitatea lui reală, iar dacă pretinzi că l-ai cunoscut, ai avut oare acces la această „identitate reală”?